

# Fonts del Montseny gironí

El projecte «Fonts del Montseny» és un treball de recerca teòrica i empírica en el conjunt de la Reserva de la Biosfera del Montseny que ha investigat el llegat històric fontinal al Montseny i l'ha revisat, tornant a visitar les quasi nou-centes fonts del massís, per reivindicar aquest patrimoni històric, cultural i natural amb nous estudis i fotografies.

Text > **ÒSCAR FARRERONS VIDAL**, doctor, arquitecte i estudiós del Montseny

Fotos > **ADRIÀ CORELLA MORAGAS**, estudiant de microinformàtica i fotògraf

**U**na font representa posar l'aigua a l'abast de tothom, significa la democratització d'un recurs imprescindible per a la vida. Però a la vegada, la font et pot parlar, t'omple d'alegria, de virtut i de seny, tal com ens explica el poeta Guerau de Liost al poema dedicat a la font de Sant Marçal. El projecte «Fonts del Montseny» ha identificat les fonts que hi ha al massís, en quines condicions es troben i on estan ubicades; ha descrit el seu estat de manteniment, el tipus d'aigua que brolla de la seva deu, i ha estudiat tot allò relacionat amb cada una de les fonts.

Des del projecte «Fonts del Montseny» hem identificat 879 fonts entre els divuit pobles que formen la Reserva de la Biosfera del Montseny. Totes s'han posicionat al plànol de Google Maps del projecte, amb les seves coordenades GPS i un resum de la seva informació. Podeu consultar aquest plànol al codi QR que acompanya aquest article. El projecte inclou visitar les fonts, comprendre el lloc, escriure una fitxa de cada brollador amb la seva situació i el seu estat, la manera d'arribar-hi, les llegendes i històries de la font i del lloc, i fer un conjunt de fotografies de cada una.

## Quasi quatre-centes fonts

El Parc Natural del Montseny va ser aprovat l'any 1977, i un any més tard, la Reserva de la Biosfera del Montseny. La reserva ocupa 550 quilòmetres quadrats, i comprèn gairebé tots els termes

municipals que formen part del parc natural. D'aquests divuit municipis, cinc pertanyen a la província de Girona; quatre a la Selva (Arbúcies, Riells i Viabrea, Sant Feliu de Buixalleu i Breda), i un a Osona (Viladrau). Els cinc municipis gironins sumen 231 quilòmetres quadrats i hi hem identificat 397 fonts, xifres que representen el 42 % del

territori i el 45 % de les deus d'aigua de la Reserva de la Biosfera del Montseny. Queda demostrat que les fonts són un gran patrimoni natural, històric i cultural del Montseny en general i del Montseny gironí en particular. Malgrat aquest elevat nombre de fonts, el veritable encant rau en com en són, de variades. Hi ha fonts a gran altitud, a



>> Font Canyonal (Riells i Viabrea).



>> Font del Carrer de la Pietat (Arbúcies).

les planes i a tocar les lleres; n'hi ha de boscanes i d'urbanes. Són agradoses, humitoses, generoses, romàntiques... Algunes estan perdudes; d'altres, mig amagades. La majoria són fonts històriques, moltes són centenàries, però també n'hi ha alguna de moderna. N'hi ha de portentoses i presumides i, per contra, d'altres són ben senzilles i vergonyoses. N'hi ha de captivadores, de juganeres, de misterioses...

#### Un element necessari

Els primers assentaments humans es relacionen amb la presència d'aigua com a element necessari per garantir-ne la subsistència. Amb la romanització, els nous assentaments se situaren a les planes que voregen el Montseny, a prop de les vies de comunicació, com la Via Augusta, que anava paral·lela a la Tordera (com ara hi va l'AP-7).

En la cultura antiga, les fonts eren llocs sagrats i espais de salut. Aquesta bondat de les aigües era conseqüència de mites lligats als seus orígens. Les surgències naturals entre roques i naixements de rius, com la font de Can Pairana (41.8140, 2.4992) d'Arbúcies, es convertiren en santuaris de nimfes en el món antic. Les deus amb dolls abundants, com la font de les Paitides (41.8417, 2.3985) de Viladrau, estan relacionades amb aquestes llegendes. En el Montseny gironí, algunes d'aquestes fonts antigues se situen als bassals del massís, on el poblament es va establir prop de les torrenteres, com la font

de Cal Batlle, a tocar la riera del Replai, i la font de Cal Gall a la de Breda, avui totes dues malauradament desaparegudes.

#### Ocupació humana i fonts

Des de fa més de mil anys, la presència humana i les deus d'aigua del Montseny mantenen una relació intrínseca. El recurs de l'aigua corrent ha condicionat des de temps immemorials la ubicació dels poblaments. Podem trobar una font a prop de cada masia, com la font Xica o la font de Pelagrí, totes dues masies situades a la vall de Riells. Al Montseny, la majoria de les esglésies tenen un doll d'aigua a prop, un element imprescindible, com la font de Santa Anna, a tocar l'ermita homònima, i les fonts de Sant Llop de Viabrea i de l'esglésiola de Griens a Sant Feliu de Buixalleu. Trobem fonts als caminosis que menaven a nuclis de població, com la font del Carrer de Barcelona, a l'entrada de Breda, i la font del Rossinyol d'Arbúcies. Les fonts sempre han anat paral·leles a l'ocupació i explotació humana de la muntanya, com a element indestriable de la relació de l'home amb el medi. Un exemple clar d'això és la font de l'Isard de Viladrau i la font de Can Mas de Sant Feliu.

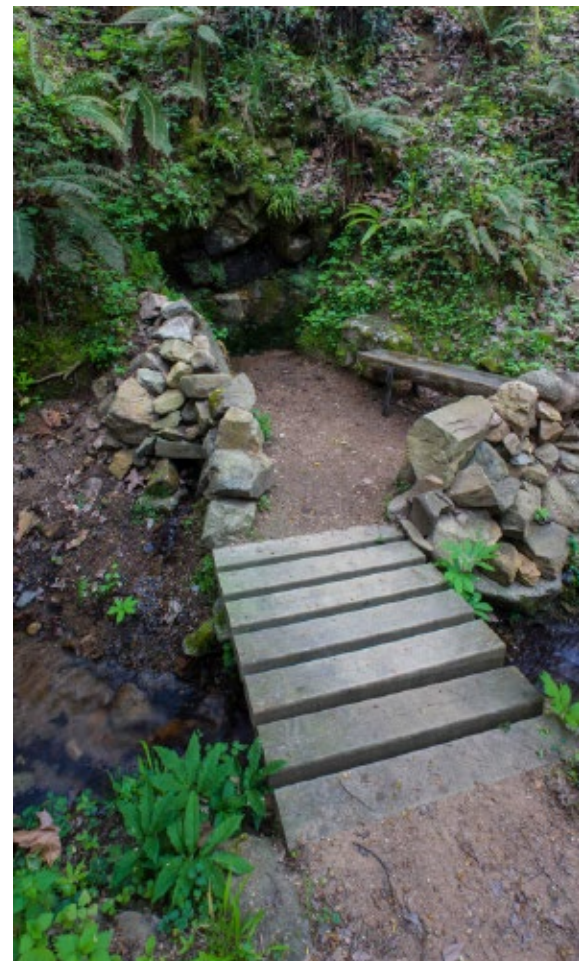
#### Les llegendes de l'aigua

Més enllà del patrimoni material, les fonts i la puresa de la seva aigua for-

men part de la nostra pròpia identitat cultural, en forma de mites i en l'imaginari popular. Segons una creença entorn de les fonts al Montseny, es considera de mal averany rentar-s'hi els peus. Per Sant Joan, les fades d'aigua surten esperitades de rieres i fonts i amb els seus cants sedueixen els bons homes de la muntanya. Les contalles ens expliquen el misteri de l'herba del ferro, que sols es pot recollir a la font del Ferro, o el perquè del nom de la font del Noi Gran, totes dues de Viladrau. Les llegendes de bruixes també s'imbriquen amb les de les fonts, com a la font de Marianegra d'Arbúcies, o a la font de l'Or de Viladrau, on les pedres es converteixen en aquest preuat metall gràcies a les fetilleres.

#### Muntanyencs i estiuejants

El Montseny va seduir els primers excursionistes de la Renaixença des del darrer terç del segle XIX. Els novells muntanyencs provinents de la burgesia seguien les passes de la pionera guia d'Artur Osona (1879), en què es dona rellevància a les fonts «d'aigua,



>> Font de Can Pairana (Arbúcies).



>> Font de l'Avi (Sant Feliu de Buixalleu).



abundosa, rica y fresca». Els atractius del paisatge de la muntanya feren aparèixer ben aviat hostals i fondes per allotjar aquests primers viatgers. Breda fou un dels primers centres turístics del Montseny per a aquelles famílies adinerades que cercaven la bondat de les aigües a la font Pintoresca i d'en Duran. Molts d'aquests racons i petites deus d'aigua foren adequats a l'estil de la moda arquitectònica de l'època, com la font de Lourdes d'Arbúcies, que cerca l'ideari noucentista, i van quedar plasmades a les postals antigues, com per exemple en el cas de les fonts de l'Oreneta i de l'Arimany de Viladrau.

### Fonts ferroses i curatives

Hi ha identificades una quinzena de fonts ferruginoses al Montseny. Al costat gironí podem trobar dues fonts ferroses a Viladrau i la històrica font del Ferro d'Arbúcies, amb un pedró que n'especifica el darrer arranjament l'any 1602. Les aigües ferruginoses són les que tenen més d'1 mg/l de ferro, i es recomanen per a persones amb anèmia, obesitat i reumatisme. S'utilitzen en banys, però la millor manera d'absorbir el ferro és beure'n, encara que cal tenir cura de la dosi, perquè en excés causa mal de cap, somnolència i restrenyiment. A Viabrea, els veïns, amb l'ajut de l'Ajuntament, han recuperat la font del Sot de la Coma, una de les de més càrrega ferromineral del Montseny.

Moltes de les fonts curatives foren promocionades pels mateixos metges, que en recomanaven la ingestió de les aigües. El doctor Carulla i després el doctor Ariet varen recomanar hostatjar-se a Viladrau per gaudir del seu ambient i de les seves aigües, com les de la font d'en Miquel, de la qual Ariet ens explica que «els vianants que tornen de la passejada i volen beure l'aigua fresca que, com ansa de transparent cristall, regalima de l'esquei viu».

Arbúcies conserva encara l'aroma dels antics llocs d'estiuejants que arribaven de la gran ciutat per beneficiar-se de les seves aigües i fruit de les belleses del Montseny. Cinquanta anys enrere, als hotels de la vila no servien aigua embotellada, i els hostes portaven la seva gerra amb aigua acabada

>> Font de l'Avi (Sant Feliu de Buixalleu).



>> Font dels Cims (Viladrau).

de recollir de la font de Can Cassó o de la desapareguda font dels Àngels.

#### Fontades i aplecs

Les fonts han estat usualment espai de gaudi i trobada, ja que en les caloroses tardes d'estiu proporcionen un recer a l'ombra i aigua fresca. Des dels estiuejants del noucentisme fins a la primera meitat del segle xx, la gent celebrava fontades amb esmorzars i berenars. Grans i petits s'acostaven fins a poc a la font de l'Avi de Sant Feliu per fer un mos entre les falgueres del sot de la Creu.

Tradicional també era la celebració de la tornaboda de festa major, i a molts llocs del Montseny es feia al voltant de les fonts, com en el cas de Viladrau, que es feia al voltant de la font de les Delícies.

Mereix una menció especial l'activitat d'arranjament de fonts duta a terme des de l'Aplec del Matagalls, en què cada any des del 1950 s'inaugura o es restaura una font a la muntanya. La font del Salt del Boc d'Arbúcies, inaugurada el 2005, n'és una bona mostra. Està dedicada a Santiago Bofill i té un pedró commemoratiu amb un divertit vers de Llorenç Gomis. La font dels Cims de Viladrau és la més alta del Montseny i va ser bastida a l'Aplec de 1981.

#### Les fonts perdudes del Montseny

Encara avui dia les fonts són bàsiques per garantir el subministrament d'aigua a petites poblacions, però en

alguns casos, les deus han desaparegut perquè n'ha caigut l'ús pràctic. De vegades, les fonts es perden perquè es canalitzen cap als masos propers, com en el cas de la font de Mas Gelat de Sant Feliu, de la qual es pot veure la magnífica construcció, encara que no ragi. A voltes resten oblidades a la muntanya, com la font de l'Escanyai o la font Vermella de Riells, perquè ja ningú treballa al bosc com abans. En aquesta trista llista de fonts perdudes també hi ha

les històriques fonts dels Senglars i del Vern d'Arbúcies.

La urbanització i el progrés mal entès han portat la destrucció sense compassió de belles fonts, com les fonts de bomba de Can Marcelo i del Carrer Nou de Breda, de les quals ara sols podem gaudir mitjançant les antigues postals.

#### Les embotelladores

L'aprovisionament i la comercialització de l'aigua de les fonts és un bon



>> Font d'en Duran (Breda).

exemple de com al llarg del temps la humanitat ha establert una relació de domini de l'aigua. La modernitat i la concentració humana a les ciutats van obrir un mercat nou per a la venda d'aigua mineral embotellada. Des de la darrera del segle XIX, al massís del Montseny apareix l'explotació de les fonts naturals amb les indústries embotelladores d'aigua. Avui, el 80 % de la producció d'aigua embotellada de Catalunya procedeix del Montseny, on la majoria de les envasadores es concentren al costat gironí del parc natural, tant per la quantitat de brolladors que hi ha com per la qualitat de l'aigua. Algunes de les fonts explotades per aquesta indústria són la font del Regàs d'Arbúcies i la font Alegre, comercialment venuda com a aigua de Viladrau.

### Espais patrimonials a redós de les fonts

Cada poble del Montseny té les seves fonts més estimades, aquelles que en representen un espai patrimonial identitari propi. A vegades les trobem en camins històrics, com ara la font del Coix, on a inicis del segle XX Laura del Sorral d'Arbúcies venia aigua amb anissos als estiuejants que pujaven a Sant Hilari Sacalm. D'altres estan a tocar les lleres de les rieres, com la font de Sant Vicenç, més amunt del veïnat de Can Plana. Foravila és un històric mas buixellenc situat al peu de la pista que porta cap a l'ermita de Sant Romà; la font de Foravila de Dalt se situa en una zona que ha estat sempre molt apreciada per tota la gent de Sant Feliu.

Altres fonts patrimonials són de caràcter urbà i, malgrat haver perdut la deu d'aigua natural i estar connectades a la xarxa municipal, mantenen un interès històric, com la font del Novè Centenari de Breda i la font del Carrer de la Pietat d'Arbúcies. A les places majors dels pobles montsenyencs no pot faltar mai una font: a Viladrau, la font de la Plaça Major porta escrita darrere la distància en minuts de pagès de la plaça a les principals fonts del poble.

### Diagnosi ambiental

A l'estructura geològica del Montseny predominen materials silícis juntament amb granit, per això les aigües que hi circulen són poc mineralitzades. Aquest fet, juntament amb unes activitats humanes poc invasives, ha propiciat que en general les deus man-

tinguin un estat ambiental bo, com la font dels Traginers d'Arbúcies, la font de Cal Minyó de Sant Feliu i la font Canyon de Riells. No obstant això, amb els anys els dolls van minvant a causa de la disminució dels nivells dels aqüífers, cosa que caldrà controlar en algun moment.

Els estudis químicominerals portats a terme a les fonts del Montseny gironí han demostrat que l'aigua és de baixa mineralització, lleugerament bicarbonatada i càlcica, clarament determinada per la interacció de factors climàtics, litològics, edàfics i antropogènics. Les principals correlacions que s'hi

detecten són entre la conductivitat i la duresa, el clorur i el sodi, i la duresa i el calci. La recerca també ha demostrat que el 96 % de les fonts del Montseny gironí són lliures de contaminació per nitrats, la qual cosa cal celebrar, atès el malaurat panorama que es produeix en altres indrets.

### Una preservació necessària

Lamentablement, algunes actuacions urbanístiques han suposat la desaparició de fonts amb un valor històric que calia haver mantingut per raons culturals, però també per la càrrega simbòlica i per formar part del paisatge, en una societat cada vegada més urbana que necessita les fonts com a element harmònic en un entorn de tranquil·litat.

Les fonts són elements del patrimoni social, cultural i natural destacat al Montseny. Per això cal donar-les a conèixer i se n'ha de preservar la qualitat de l'aigua, a fi que les properes generacions també en puguin gaudir. Cal preservar la «cultura de la font»: costums i hàbits que es duen a terme a redós de les fonts. L'estudi de les tradicions, les llegendes i la història n'afavoreix la conservació, i aquesta feina, en la nostra societat de presses i d'aigua embotellada, és heroica i necessària.



>> Consulteu les fonts al mapa mitjançant el codi QR.

## La font de Sant Marçal

Déu te guard, vianant! Que t'imposi el Montseny  
 una mica d'amor i una mica de seny.  
 Ací tens un pedrís clapissat de falzia.  
 Ací tens una font que parlar-te podria.  
 La virtut del Montseny és aquest rajolí  
 que d'avets i de faigs la fullaca esbandí.  
 La virtut del Montseny es congria a l'altura.  
 Per ço té aquesta font una ullada tan pura  
 i la seva canal dona l'eco playent  
 de la fusta del bosc torturada pel vent.

GUERAU DE LIOST